บทที่ ๔
แหล่งเรียนรู้กับการเรียนรู้ตลอดชีวิต

แหล่งเรียนรู้ที่ทันยุคทันสมัยกับการเรียนรู้ตลอดชีวิตของมนุษย์สามารถพัฒนาศักยภาพผู้เรียนได้อย่างเต็มที่เพื่อใช้เป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนที่มีคุณภาพ และรูปแบบการเรียนการสอนจะไม่สามารถตอบสนองต่อผลที่ต้องการให้เกิดกับผู้เรียนได้ หากไม่พัฒนาแหล่งการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพ จะเห็นว่าแหล่งเรียนรู้ถือเป็นหัวใจของการพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้าน เป็นแนวคิดซึ่งผ่านการทดลองอย่างเป็นระบบ จนเป็นที่ยอมรับว่าสามารถใช้อธิบายลักษณะการเกิดการเรียนรู้สำหรับผู้เรียนช่วงวัยต่างๆ ดังนั้นจึงเป็นแนวทางในการออกแบบการเรียนการสอน การเลือกสื่อการเรียนการสอนที่เหมาะกับการเรียนรู้ของผู้เรียนได้ อีกสิ่งหนึ่งที่มีพื้นฐานมาจากทฤษฎีการเรียนรู้ และมีความสำคัญต่อผู้เรียน นั่นก็คือการจูงใจเป็นพื้นฐานในการออกแบบการเรียนการสอนให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ต้องการ โดยแหล่งเรียนรู้ในแต่ละยุคถูกพัฒนาตามกระแสและการเปลี่ยนแปลงของสังคม หน้าที่โดยตรงของผู้นำประเทศ ผู้จัดการสถานศึกษาที่ต้องศึกษาให้เข้าใจ และประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ต่างๆ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้น จุดสำคัญของการพัฒนาการเรียนรู้ตลอดชีวิต ดังนั้นแหล่งเรียนรู้กับการเรียนรู้ตลอดชีวิตของมนุษย์มีความสอดคล้องกัน เพื่อให้การจัดการเรียนการสอนของผู้เรียนไปสู่เป้าหมายตามวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้ และผู้เรียนสามารถพัฒนาตนเองเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศไทยให้คงความเป็นไทยตราบนานเท่านานสืบต่อไป

๑. ความหมายของแหล่งเรียนรู้

Innovation Teaching

แหล่งเรียนรู้[๑] หมายถึง แหล่งข่าวสารข้อมูล สารสนเทศ แหล่งความรู้ทางวิทยาการและประสบการณ์ที่สนับสนุนส่งเสริมให้ผู้เรียน ใฝ่เรียน ใฝ่รู้ แสวงหาความรู้และเรียนรู้ด้วยตนเอง ตามอัธยาศัยอย่างกว้างขวางและต่อเนื่องจากแหล่งต่าง ๆ เพื่อเสริมสร้างให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้และเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้

การแบ่งประเภทของแหล่งเรียนรู้นั้น พระพุทธทาสภิกขุ[๒] (อ้างใน สุมน อมรวิวัฒน์ ๒๕๔๔) ได้แสดงธรรมเรื่อง “โรงเรียนที่ท่านยังไม่รู้จัก” มีความตอนหนึ่งว่า โรงเรียนมีอยู่ทั่วทุกหนทุกแห่ง ตำหูตำตาของท่านทั้งหลายแต่ท่านก็ไม่รู้จัก การเรียนรู้จากธรรมชาติช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจความเป็นจริงของชีวิต ที่มีการเปลี่ยนแปลง มีการต่อสู้ดิ้นรน มีปัญหา มีสุนทรียภาพ มีคุณค่า ทั้งความจริง ความงามและความดี ในทางตรงกันข้าม ธรรมชาติก็มีทั้งความเสื่อมสลาย และความโหดร้าย ทำลายล้าง มนุษย์จึงจำเป็นต้องเรียนรู้ และอยู่ร่วมกับธรรมชาติ ด้วยการอนุรักษ์ และยอมรับคุณค่าของธรรมชาติ ปรับตนเองได้ในความเปลี่ยนแปลง และทำอย่างไรจึงจะให้เด็กรู้ ด้วยตนเองมากขึ้น นั่นคือ ต้องสร้างแหล่งการเรียนรู้ให้เขา ต้องสอนให้เขารู้จักใช้แหล่งการเรียนรู้ แหล่งการเรียนรู้แบ่งได้ ๒ ประเภทดังนี้

๑. แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน

๒. แหล่งเรียนรู้นอกโรงเรียน

แหล่งเรียนรู้ที่อยู่รอบตัวผู้เรียน สามารถจำแนกออกได้ดังนี้

๑. เทคโนโลยี ได้แก่ คอมพิวเตอร์, อีเมล์ (e-mail), อินเทอร์เน็ต

๒. สิ่งแวดล้อม ได้แก่ แหล่งน้ำ เช่น แม่น้ำ ลำคลอง ห้วย หนอง บึง วนอุทยาน ภูเขา เช่น ถ้ำ หินงอก หินย้อย

๓. สวนพฤกษศาสตร์ เช่น สวนสมุนไพร สวนป่าธรรมชาติ สวนพฤกษศาสตร์ในโรงเรียน สวนสาธารณะ

๔. สถานที่ ได้แก่ สถานที่สำคัญทางศาสนา เช่น วัด, โบสถ์, มัสยิด, สุเหร่า, ปูชณียสถาน, โบราณสถาน, โรงเรียน, โรงพยาบาล, ไปรษณีย์, สถานีตำรวจ, พิพิธภัณฑ์, ห้องสมุด

๕. สื่อสารมวลชน ได้แก่ หนังสือพิมพ์, โทรทัศน์ ETV, วิทยุ, สารสนเทศ

๖. บุคลากร ได้แก่ เพื่อนในห้องเรียน, เพื่อนในชุมชน, ครูใหญ่, ผู้อำนวยการ, ครูวิชาต่าง ๆ

---

[๑] กรมสามัญศึกษา, กระทรวงศึกษาธิการ. **การพัฒนาการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน.** (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว, ๒๕๔๔), หน้า ๖.

[๒] สุมน อมรวิวัฒน์. **กระบวนการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ในชุมชนและธรรมชาติ**. (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๔), หน้า ๓๔.

Innovation Teaching in Social Studies

๗. ผู้นำชุมชน ได้แก่ ผู้นำศาสนา, แพทย์, องค์การบริหารส่วนตำบล, ตำรวจ

๘. ภูมิปัญญาชาวบ้าน ได้แก่ ดนตรี, ก่อสร้าง, ยารักษาโรค, การนวดแผนโบราณ

ภาพที่ ๒๕ แสดงภูมิปัญญาชาวบ้านในการทอผ้า และสานไม้ไผ่

ที่มา : <http://www.info.ru.ac.th/province/prachinburi/culture/wit_people3.htm>

๒. ความสำคัญของแหล่งเรียนรู้

การเพิ่มศักยภาพของผู้เรียนให้สามารถดำรงชีวิตอย่างมีความสุขได้บนพื้นฐานของความเป็นไทยและความเป็นสากลเป็นการเรียนรู้คู่ขนานระหว่างความรู้สากลกับความรู้ท้องถิ่น เพราะท้องถิ่นเป็นระบบความรู้ที่มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยผ่านมิติสัมพันธ์การสั่งสมและถ่ายทอดผ่านรุ่นสู่รุ่น ส่วนใหญ่เป็นชิ้นงาน เครื่องดนตรี เครื่องใช้ ผ้าไหม ผ้าฝ้าย การละเล่น ของเล่น และความรู้ที่อยู่ในตัวของบุคคลที่เป็น ข้อควรปฏิบัติ บทสวด ภาษาเขียน นิทาน คำกลอน บทเพลง ตำรายาของปราชญ์ชาวบ้าน ซึ่งสิ่งเหล่านี้มีความเชื่อมโยงกับธรรมชาติ และเทคโนโลยีพื้นบ้าน สอดคล้องกับสังคมการดำรงชีวิตของผู้เรียน ถือว่าเป็นการเรียนรู้แบบคู่ขนานระหว่างความรู้ท้องถิ่นสู่สากล

เจเดด.[๓] (Jedede. 1995) อ้างใน (ชัยยศ อิ่มสุวรรณ์. ๒๕๖๐) ได้เสนอว่ารูปแบบของการเรียนรู้คู่ขนาน ระหว่างความรู้สากล แหล่งการเรียนรู้และภูมิปัญญา ส่งผลต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ที่มีความจำระยะยาวของผู้เรียน ทำให้สนใจ ใฝ่รู้ รักการเรียนรู้ แสวงหาความรู้ และสามารถนำความรู้ท้องถิ่นไปปรับประยุกต์สู่สากล

---

[๓] ชัยยศ อิ่มสุวรรณ์. **แหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต**. <http://www.moe.go.th/moe/th/news/detail.php?NewsID=7744&Key=news_research>, ๒๗ ก.พ. ๒๕๖๐. หน้า ๙๗.

Innovation Teaching in Social

ซินเวลี่และคอร์ซิงเลีย[๔] (Sinvely. และCorsinglia. 2001) อ้างใน (ชัยยศ อิ่มสุวรรณ์. ๒๕๖๐) กล่าวถึง กระบวนการผสมผสานความรู้ท้องถิ่นเข้ากับความรู้สากลในการจัดการเรียนการสอน โดยยึดแหล่งการเรียนรู้ในท้องถิ่น เป็นแกนหลักเสริมการเรียนรู้ทำให้เกิดการยอมรับ พูดคุยและรับฟังความเหมือนความต่างระหว่างวัฒนธรรม โครงสร้าง รูปแบบการคิดโดยที่วัฒนธรรมเดิมไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนโครงสร้างตัวเองทั้งหมด ก่อนที่จะรับวัฒนธรรมใหม่เข้าไป

แอพเพิล[๕] (Apple. 1990) อ้างใน (ชัยยศ อิ่มสุวรรณ์. ๒๕๖๐) การนำวิทยาการพื้นบ้านมาใช้ในการเรียน การสอนจะช่วยให้เกิดความเจริญงอกงามทางสติปัญญา ผู้เรียนสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ในท้องถิ่นอย่างปกติสุข บนพื้นฐานของกระบวนการเรียนรู้ตามสภาพภูมิศาสตร์ นิเวศวิทยา ความเชื่อ ปรัชญา วิถีท้องถิ่น และวิถีแห่งการดำรงชีวิต

กิ่งแก้ว อารีรักษ์[๖] (๒๕๔๘) อ้างใน (ชัยยศ อิ่มสุวรรณ์. ๒๕๖๐) ให้ความสำคัญของการศึกษาโดยใช้แหล่งเรียนรู้ ไว้ดังนี้

๑. กระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้เรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยอาศัยการมีปฏิสัมพันธ์กับสื่อที่หลากหลาย

๒. ช่วยเสริมสร้างการเรียนรู้ให้ลึกซึ้งขึ้น โดยใช้เวลาในการรวบรวมข้อมูลสะท้อนความคิดเห็นจากแหล่งการเรียนรู้

๓. กระตุ้นมุ่งเน้นลึกในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ซึ่งผลักดันให้ผู้เรียนแสวงหาข้อมูลที่เกี่ยวข้องเพิ่มมากขึ้น สามารถสร้างผลผลิตในการเรียนรู้ที่มีคุณภาพสูงขึ้น

๔. เสริมสร้างการเรียนรู้ จนเกิดทักษะการแสวงหาข้อมูลที่มีประสิทธิภาพ โดยอาศัยการสร้างความตระหนักเชิงมโนทัศน์เกี่ยวกับธรรมชาติและความแตกต่างของข้อมูล

๕. แหล่งการเรียนรู้เสริมสร้างการพัฒนาการคิด เช่น การแก้ปัญหา การให้เหตุผล และการประเมินอย่างมีวิจารณญาณ โดยอาศัยกระบวนการวิจัยอิสระ

๖. เปลี่ยนเจตคติของครูและผู้เรียนที่มีต่อเนื้อหารายวิชา และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

๗. พัฒนาทักษะการวิจัยและความเชื่อมั่นในตนเองในการค้นหาข้อมูล

๘. เพิ่มผลสัมฤทธิ์ด้านวิชาการ ในด้านเนื้อหา เจตคติ และการคิดอย่างมีวิจารณญาณ โดยอาศัยแหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลายในการเรียนรู้

---

[๔] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖.

[๕] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๐.

[๖] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๘.

Innovation Teaching in Social Studies

ท้องถิ่นมีแหล่งการเรียนรู้ และผู้รู้ด้านต่างๆมากมาย มากกว่าที่ครูสอนท่องหนังสือ ถ้าเปิดโรงเรียนสู่ท้องถิ่นให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากครูในท้องถิ่น จะมีครูมากมายหลากหลายเป็นครูที่รู้จริงทำจริง จะทำให้การเรียนรู้ไปสู่การปฏิบัติจริง การเรียนสนุกไม่น่าเบื่อ ที่สำคัญเป็นการปรับระบบที่มีคุณค่า เดิมการศึกษามองข้ามคุณค่าเหล่านี้ เมื่อผู้รู้ในท้องถิ่นเหล่านี้เป็นครูได้ จะเป็น การยกระดับคุณค่า ศักดิ์ศรีและความภาคภูมิใจของท้องถิ่นอย่างแรง เป็นการถักทอทางสังคม แหล่งการเรียนรู้มีบทบาทในการให้การศึกษาแก่ผู้เรียน ทั้งในระบบและนอกระบบ ดังนี้

๑. แหล่งการเรียนรู้สามารถตอบสนองการเรียนรู้ที่เป็นกระบวนการ (Process Of Learning) การเรียนรู้โดยการปฏิบัติจริง (Learning By Doing) ทั้งจากท้องถิ่น ซึ่งเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่ตนเองมีอยู่แล้ว

๒. เป็นแหล่งกิจกรรม แหล่งทัศนศึกษา แหล่งฝึกงาน และแหล่งประกอบอาชีพของผู้เรียน

๓. เป็นแหล่งสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นโดยตรง

๔. เป็นห้องเรียนธรรมชาติ เป็นแหล่งค้นคว้า วิจัย และฝึกอบรม

๕. เป็นองค์กรเปิด ผู้สนใจสามารถเข้าถึงข้อมูลได้อย่างเต็มที่และทั่วถึง

๖. สามารถเผยแพร่ข้อมูลแก่ผู้เรียนในเชิงรุก เข้าสู่กลุ่มเป้าหมายอย่างทั่วถึงประหยัดและสะดวก

๗. มีการเชื่อมโยงและแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกัน

๘. มีสื่อประเภทต่างๆ ประกอบด้วย สื่อสิ่งพิมพ์ และสื่ออิเลกทรอนิกส์ เพื่อเสริมกิจกรรมการเรียนการสอนและพัฒนาอาชีพ

๓. กระบวนการเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้

Innovation Teac ial Studies

กระบวนการเรียนรู้ที่มนุษย์เรียนรู้เองโดยธรรมชาติ และเรียนรู้จากการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้โดยการศึกษากระบวนการเรียนรู้ทั้งสองระบบมีความแตกต่างกันอย่างมาก โดยเสนอเป็นตารางเปรียบเทียบไว้ดังนี้

ตารางที่ ๒ แสดงการเปรียบเทียบการศึกษาในระบบโรงเรียนกับระบบการเรียนรู้ของชุมชน

ประเด็น	ระบบโรงเรียน	ระบบการเรียนรู้ของชุมชน
องค์กร	โรงเรียน	องค์กรชุมชน
กลุ่มเป้าหมาย	นักเรียน	คนในชุมชนทั้งเด็กผู้ใหญ่
ผู้สอน	ครู	วิทยากรท้องถิ่นปราชญ์ ชาวบ้าน
วิธีการจัดการเรียนการสอน	มีชั้นเรียน	ไม่มีชั้นเรียน
การสอน	เอาเนื้อหาวิชาที่สอนเป็นตัวตั้ง	เอาปัญหาของชุมชนเป็นตัวตั้ง
การวัดผล	มีการสอบ	ไม่มีการสอบ วัดผลด้วยตัวเองว่าสามารถแก้ปัญหาได้หรือไม่
ระยะเวลา	มีระยะเวลาเรียนจบหลักสูตรแน่นอน	ไม่มีระยะเวลาแน่นอน การเรียนรู้ไม่สิ้นสุด

นอกจากนี้ กระบวนการเรียนรู้ เกิดจากการรับการถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจ ความเชื่อ ศรัทธาเจตคติ ค่านิยม ทักษะ การงาน ทักษะชีวิต และการครองตน เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านความรู้สึกนึกคิด และพฤติกรรมของผู้เรียน ตามที่กำหนดไว้ในวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้เกิดกับผู้เรียน และโดยผู้เรียนเท่านั้น

รูปแบบการเรียนรู้เพื่อการถ่ายทอดองค์ความรู้มี ๑๔ รูปแบบดังนี้

๑. การบรรยาย (Lecture) โดยครูผู้สอน บุคคลผู้มีความรู้ความสามารถ

๒. วิทยากรรับเชิญ (Invited Speaker) ให้ความรู้และประสบการณ์แก่ผู้เรียน ในความเป็นผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน หรือความชำนาญในฐานะผู้รับผิดชอบ หรือผู้ประกอบการ

Innovation Teaching in Social Studies

๓. ทีมผู้สอน (Team Teaching) ประกอบด้วยผู้สอนที่หลากหลายความคิดเห็น หรือหลากหลายความเชี่ยวชาญ เพื่อเสนอความรู้ที่ประสานกว้าง

๔. ผู้เรียนเป็นผู้สอน (Peer Teaching) มีรูปแบบการจัดหลากหลาย เช่น แบ่งกลุ่มผู้เรียนเป็นกลุ่มย่อย ให้ผู้เรียนเรียนรู้จากกันและกันในรูปของกลุ่มติวเพื่อน กลุ่มสัมมนา กลุ่มอภิปราย

๕. การระดมสมอง (Brain Storming) เป็นการแสดงความคิดหลากหลายและเสรีโดยผู้เรียน เช่น เพื่อหาวิธีแก้ปัญหาแล้วจึงหาข้อสรุปร่วม

๖. อภิปรายกลุ่มย่อย (Small Group Discussion) เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ความเห็นโดยให้ทุกคนมีส่วนร่วมมากที่สุดในหัวข้อที่กำหนด

๗. การอภิปรายโดยกลุ่มวิทยากร (Panel Discussion) การนำผู้เชี่ยวชาญด้านต่างๆ มาร่วมอภิปรายในหัวข้อเดียวกัน โดยมีผู้นำอภิปรายเป็นผู้นำการประชุม

๘. การประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) การประชุมเชิงปฏิบัติการต้องกำหนด วัตถุประสงค์ของการจัดว่าจะให้ปฏิบัติการเรื่องใดเรื่องหนึ่งให้สำเร็จตามเป้าหมาย เริ่มโดยการเชิญวิทยากรกลุ่มเล็กมาให้ความรู้แก่ผู้เข้าประชุม เพื่อเป็นการนำ แล้วจึงแบ่งกลุ่มผู้เข้าประชุมเป็นกลุ่มย่อย ๆ เพื่อฝึกปฏิบัติการ โดยมีวิทยากรประจำกลุ่มคอยให้ความเห็นหรือวิจารณ์ หรือ ชี้แนะ จนกลุ่มสามารถปฏิบัติการแล้วเสร็จตามเป้าหมาย

๙. การสัมมนา (Seminar) เพื่อให้กลุ่มผู้เรียนขนาดเล็กได้ศึกษาลงลึกเฉพาะเรื่องโดยการค้นคว้าจากเอกสารตำราหรือการวิจัย

๑๐. การจำลองแบบและการเล่นเกมส์ (Simulation and Games) เพื่อสร้างเรื่องหรือสร้างสถานการณ์จำลอง เพื่อให้ผู้เรียนได้ตระหนักลึกถึงประเด็นหรือปัญหา

๑๑. การสาธิต (Demonstration) เพื่อแสดงกระบวนการ แสดงการปรากฏจริงหรือสร้างความเข้าใจจากหุ่นจำลอง

๑๒. กรณีศึกษา (Case Study) เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนจากกรณีที่เกิดขึ้นจริง ในกาประกอบการอาจเน้นที่เหตุการณ์ ประเด็นหลักของกรณี ประวัติ หรืองานวิจัยที่เกี่ยวข้องก็ได้ใช้กรณีศึกษาเพื่อการสอนสาระของความรู้ สอนเทคนิควิธี สอนการตัดสินใจสอนการแก้ปัญหา สอนเจตคติและระบบคุณค่าคุณธรรมก็ได้

๑๓. โครงงาน (Project Work) มีการเตรียมโครงสร้างและรูปแบบของสาระ การเรียนรู้เพื่อการแก้ปัญหาในโลกแห่งความเป็นจริง ทำให้กระบวนการเรียนรู้มาจากประสบการณ์จริงมีความหมาย มีเป้าหมาย ให้แรงกระตุ้นและสร้างความกระตือรือร้นได้เป็นอย่างดี

Innovation Teaching in Social Studies

๑๔. การเรียนรู้มาจากแหล่งเรียนรู้นอกสถานที่ (On-Site Classes) นำผู้เรียนไปศึกษานอกสถานที่ เช่นพิพิธภัณฑ์ ห้องสมุด หอดูดาว สวนพฤกษาชาติ วนอุทยาน แหล่งท่องเที่ยว แหล่งโบราณสถาน แหล่งประวัติศาสตร์ และ ศาสนสถานอื่น ๆ สถานประกอบการ โรงงาน

๔. ปัจจัยสำคัญในการสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้

๑. กระบวนการเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ดี ถ้าผู้เรียนมีโอกาสคิด ทำ สร้างสรรค์ โดยที่ครูช่วยจัดบรรยากาศการเรียนรู้ จัดสื่อ และสรุปสาระการเรียนรู้ร่วมกัน

๒. คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลในด้านความสามารถทางสติปัญญา อารมณ์ สังคม ความพร้อมของร่างกาย และจิตใจ และสร้างโอกาสให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยวิธีการที่หลากหลายและต่อเนื่อง

๓. สาระการเรียนรู้มีความสมดุลเหมาะสมกับวัย ความถนัด ความสนใจของผู้เรียนและความคาดหวังของสังคม ทั้งนี้ผลการเรียนรู้จากสาระและกระบวนการ จะต้องทำให้ผู้เรียนมีความรู้ ความคิด ความสามารถ ความดี และมีความสุขในการเรียน

๔. แหล่งเรียนรู้มีหลากหลายและเพียงพอที่จะให้ผู้เรียนได้ใช้เป็นแหล่งค้นคว้าหาความรู้ ตามความถนัด ความสนใจ

๕. ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับครู และระหว่างผู้เรียนกับผู้เรียน มีลักษณะเป็นกัลยาณมิตรที่ช่วยเหลือเกื้อกูล ห่วงใย มีกิจกรรมร่วมกันในกระบวนการเรียนรู้ คือ แลกเปลี่ยนความรู้ ถักทอความคิด พิชิตปัญหาร่วมกัน

๖. ศิษย์มีความศรัทธาต่อครูผู้สอน สาระที่เรียนรวมทั้งกระบวนการที่จะก่อให้เกิดการเรียนรู้ ผู้เรียนใฝ่รู้ มีใจรักที่จะเรียนรู้ ทั้งนี้ครูต้องมีความเชื่อว่าศิษย์ทุกคนสามารถเรียนรู้ได้ และมีวิธีการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน

๗. สาระและกระบวนการเรียนรู้เชื่อมโยงกับเหตุการณ์และสิ่งแวดล้อมรอบตัวของ ผู้เรียน จนผู้เรียนสามารถนำผลจากการเรียนรู้ ไปประยุกต์ใช้ได้ในชีวิตจริง

๘. กระบวนการเรียนรู้ มีการเชื่อมโยงกับเครือข่ายอื่น ๆ เช่น ชุมชน ครอบครัว องค์กรต่าง ๆ เพื่อสร้างความสัมพันธ์และร่วมมือกันให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และได้รับประโยชน์จากการเรียนรู้สูงสุด

๕. ขอบข่ายของกระบวนการและแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต[๗]

---

[๗] สุมาลี ชัยเจริญ, **เทคโนโลยีการศึกษา : หลักการ ทฤษฎีสู่การปฏิบัติ**, (ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๕๑), หน้า ๒๖-๒๗.

Innovation Teaching in Social Studies

๑. กระบวนการ หมายถึง ลำดับของการปฏิบัติการหรือกิจกรรมที่มีผลโดยตรงต่อเทคโนโลยีการสอน ประกอบด้วยทั้งด้านการออกแบบ และกระบวนการส่งข้อมูลข่าวสาร ความรู้ กระบวนการ หมายถึง ลำดับที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลป้อนเข้า (Input) การกระทำ (Action) และผลซึ่งการวิจัยในปัจจุบันจะมุ่งเน้นยุทธวิธีการสอน และความสัมพันธ์ของรูปแบบการเรียนรู้ และสื่อ ยุทธวิธีการสอน (Instruction Strategies) เป็นวิธีการสำหรับการเลือกและจัดลำดับกิจกรรม ตัวอย่างของกระบวนการเป็นระบบการส่ง เช่น การประชุมทางไกล (Teleconferencing) รูปแบบการสอน เช่น การศึกษาอิสระ รูปแบบการสอน (Model of Teaching) ได้แก่ การสอนแบบอุปนัย (Inductive) และรูปแบบสำหรับการพัฒนาการสอน ได้แก่ การออกแบบระบบการสอน (Instructional System Design) กระบวนการ (Process) ส่วนใหญ่จะเป็นลำดับขั้นตอนแต่ไม่เสมอไป

๒. แหล่งการเรียนรู้ (Resources) เป็นแหล่งที่จะสนับสนุนการเรียนรู้ของผู้เรียน รวมถึงสนับสนุนระบบ และวัสดุการสอนตลอดจนสิ่งแวดล้อม สาขาวิชาเทคโนโลยีการศึกษา หรือวิชาเทคโนโลยีการสอนได้พัฒนาและเจริญ ก้าวหน้ามาจากความสนใจเกี่ยวกับการใช้สื่อการสอน และกระบวนการสื่อสาร แต่แหล่งการเรียนรู้จะไม่ใช่เพียงเครื่องมือ อุปกรณ์ และวัสดุที่ใช้ในกระบวนการเรียนรู้และการสอนเท่านั้น แต่ยังรวมถึงบุคคล งบประมาณ สิ่งอำนวยความสะดวก ตลอดจนสิ่งที่จะช่วยให้เกิดการเรียนรู้เป็นรายบุคคลได้

๓. การเรียนรู้ (Learning) วัตถุประสงค์ของเทคโนโลยีการสอน เป็นสิ่งที่มีอิทธิพลและส่งผลต่อการเรียนรู้ โดยเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลการเรียนรู้ และทำให้เกิดความกระจ่างชัดในการเรียนรู้ เป็นวัตถุประสงค์ของการสอน ซึ่งจะหมายถึงการเรียนรู้นั่นเอง การเรียนรู้เป็นสิ่งที่มีหลักฐานเชิงประจักษ์เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงความรู้ ทักษะ และเจตคติ ที่เป็นเกณฑ์ในการสอน หรือในนิยามที่ว่า “การเรียนรู้ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงอย่างถาวรในด้านความรู้ของบุคคล หรือพฤติกรรมรวมถึงประสบการณ์ต่าง ๆ” การเรียนรู้ตามแนวคิดกลุ่มทฤษฎีพฤติกรรมนิยม หมายถึงการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ซึ่งเป็นผลอันเนื่องมาจากประสบการณ์ที่คนเรามีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ส่วนการเรียนรู้ตามแนวพุทธิปัญญา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงความรู้ของผู้เรียน ทั้งทางด้านปริมาณและด้านคุณภาพ คือ นอกจากผู้เรียนจะมีสิ่งที่เรียนรู้เพิ่มขึ้นแล้ว ยังสามารถจัดรวบรวม เรียบเรียงสิ่งที่เรียนรู้เหล่านั้นให้เป็นระเบียบ เพื่อให้สามารถเรียกกลับมาใช้ได้ตามที่ต้องการและสามารถถ่ายโยงความรู้และทักษะเดิมหรือสิ่งที่เรียนรู้มาแล้วไปสู่บริบทและปัญหาใหม่ และการเรียนรู้ตามแนวคอนสตรัคติวิสต์ หมายถึงกระบวนการที่เกิดขึ้นภายในของผู้เรียน โดยมีผู้เรียนเป็นผู้สร้าง (Construct) ความรู้จาก ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่พบเห็นกับความรู้ ความเข้าใจเดิมที่มีมาก่อน โดยพยายามนำความเข้าใจเกี่ยวกับเหตุการณ์และปรากฏการณ์ที่ตนพบเห็นมาสร้างเป็นโครงสร้างทางปัญญา (Cognitive Structure) หรือที่เรียกว่าสกีมา (Schema) ซึ่งเป็นหน่วยที่เล็กที่สุด ของโครงสร้างทางปัญญา หรือโครงสร้างของความรู้ในสมอง

Innovation Teaching in Social Studies

โครงสร้างทางปัญญานี้จะประกอบด้วยความหมายของสิ่งต่าง ๆ ที่ใช้ภาษา หรือเกี่ยวกับเหตุการณ์ หรือสิ่งที่แต่ละบุคคลมี ประสบการณ์ หรือเหตุการณ์ อาจเป็นความเข้าใจ หรือความรู้ของแต่ละบุคคล

ส่วนกระบวนการเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้

๑. การสำรวจความต้องการการสำรวจความต้องการ ขั้นแรกควรศึกษาธรรมชาติและกำหนดความต้องการของผู้เรียนโดยการซักถาม สังเกต สัมภาษณ์ พูดคุย หรือทำแบบทดสอบก่อนเรียน เพื่อสร้าง กระตุ้นความสนใจ สำรวจความสนใจและพื้นฐานความรู้เดิมของผู้เรียนรายบุคคล

๒. การเตรียมการ ครูต้องเตรียมศึกษาสาระเนื้อหาวิชาในหลักสูตรและ จุดประสงค์ของการเรียนรู้ให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ว่าหลักสูตรต้องการอะไร แค่ไหน มีจุดประสงค์ของการเรียนรู้อย่างไร และทำไมจึงต้องการอย่างนั้น เพื่อการวางแผนจัดกระบวนการเรียนรู้ให้มีความต่อเนื่อง เชื่อมโยงกัน และหากเป็นไปได้ควรเชื่อมโยงและบูรณการสาระการเรียนรู้แต่ละวิชาที่สัมพันธ์กันเข้าด้วยกัน เพื่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ได้สอดคล้องกับวิถีชีวิตจริง และให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริงให้มากที่สุด ทั้งนี้ครูต้องเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมกำหนดกิจกรรมการเรียนรู้ตามความสนใจและความถนัดอย่างเหมาะสม เพื่อให้ผู้เรียนได้ศึกษาหาความรู้ด้วยตนเองตามความถนัดและความสนใจรายบุคคล เนื่องจากครูไม่ใช่ผู้บอกผู้สอนอย่างเดียว ครูจึงต้องเตรียมแหล่งข้อมูลทั้งที่เป็นสื่อการเรียน ใบความรู้ ใบงาน และวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ หรือศูนย์การเรียนรู้ด้วยตนเอง ที่มีข้อมูลความรู้ ที่ผู้เรียนสามารถเลือกศึกษา ค้นคว้าตามความต้องการ การสำรวจแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ เช่น ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์กีฬาและนันทนาการ เป็นต้น

๓. การดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ เช่น

๓.๑ นำเข้าสู่บทเรียน ขั้นนี้ครูควรใช้ประเด็นคำถามสถานการณ์หรือกิจกรรมที่กระตุ้นหรือท้าทายให้ผู้เรียนเกิดความสงสัยใคร่รู้ ครูควรเป็นกัลยาณมิตรของผู้เรียน และทำให้ผู้เรียนรู้สึกว่าครู คือ เพื่อนที่ช่วยเหลือเขาได้ในทุกเรื่อง ครูต้องรู้จักผู้เรียนรายบุคคลเป็นอย่างดี เพื่อใช้ความถนัดความสนใจ ลีลาการเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นจุดกระตุ้นศักยภาพของแต่ละบุคคลและดึงดูดให้ผู้เรียนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้นและเต็มใจ

๓.๒ ขั้นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ครูเป็นบุคคลที่สำคัญในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ มุ่งจัดกิจกรรมและสร้างบรรยากาศที่สอดคล้องกับการดำรงชีวิต โดยใช้สื่อที่หลากหลายในลักษณะขององค์รวมที่เหมาะสมกับความสามารถในการเรียนรู้และความสนใจของผู้เรียน คำนึงถึงการใช้สมองทุกส่วน โดยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมเสนอกิจกรรมและลงมือปฏิบัติจริงทุกขั้นตอน สรุปความรู้ด้วยตนเอง รวมทั้งให้ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์

Innovation Teaching in Social Studies

ทั้งสมาชิกภายในกลุ่มและสมาชิกระหว่างกลุ่มเพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้วิธีการแสวงหาความรู้ การเรียนการสอนไม่จำเป็นต้องจำกัดตัวอยู่ในพื้นที่ห้องสี่เหลี่ยมในอาคารเป็นที่เรียนเสมอไป เพราะจะเป็นการทำให้ผู้เรียนรู้สึกเครียดกับบรรยากาศ พยายามเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้สัมผัสกับสิ่งแวดล้อมนอกห้องเรียนประเภท ทุ่งนา ฟ้ากว้าง กลางป่า ก้อนกรวด ดิน หิน ทราย ดอกไม้ สายลม และวัสดุธรรมชาติให้มาก เด็ก ๆ จะได้เคลื่อนไหวอย่างสนุก-สนาน และเรียนรู้ไปพร้อมกัน

๓.๓ ขั้นวิเคราะห์ อภิปรายผลงาน/องค์ความรู้ ที่สรุปได้จากกิจกรรมการเรียนรู้ ครูและผู้เรียนร่วมกันอภิปรายผลที่เกิดจากกิจกรรมการเรียนรู้แลกเปลี่ยนประสบการณ์โดยเน้นให้ผู้เรียนเกิดการค้นพบองค์ความรู้ด้วยตัวเอง ครูเป็นผู้สังเกต เพื่อให้ข้อมูลย้อนกลับให้องค์ความรู้ที่ได้รับชัดเจน เป็นการเสริมแรงและกระตุ้นให้ผู้เรียนสนใจการค้นหาความรู้ต่อไป

๔. การประเมินผล การประเมินผลสำเร็จของการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสำคัญที่สุดนั้น เป็นการประเมินซึ่งมุ่งเน้นผลที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยครูจะต้องศึกษามาตรา ๒๖ ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ในสาระและจุดเน้น การประเมินเกี่ยวกับพัฒนาการเรียนของผู้เรียน ความประพฤติ การสังเกตพฤติกรรมการเรียน การร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ และการทดสอบเพื่อพัฒนาและค้นหาศักยภาพ จุดเด่น จุดด้อยของผู้เรียน และตรวจสอบว่ากระบวนการเรียนรู้ ได้พัฒนาผู้เรียนตามจุดประสงค์การเรียนรู้ที่กำหนดไว้หรือไม่ อีกทั้งผลการเรียนของผู้เรียนจะเป็นตัวบ่งชี้ประสิทธิภาพการสอนของครูด้วย ดังนั้น การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญต้องวัดและประเมินให้ครอบคลุมทุกด้านทั้งในส่วนของกระบวนการและผลงาน ทั้งด้านความรู้ ด้านความรู้สึก และทักษะการแสดงออก ทุกด้าน และประเมินตามสภาพจริง ซึ่งในการประเมินผล สามารถประเมินระหว่างการเรียนการสอน และประเมินสรุปรวม โดยมีขั้นตอนในการประเมิน ดังนี้

๔.๑ กำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายในการประเมิน

๔.๒ พิจารณาขอบเขตเกณฑ์ วิธีการและสิ่งที่จะประเมิน ตัวอย่าง เช่น

ประเมินพัฒนาการด้านศิลปะและดนตรี คณิตศาสตร์ ภาษา วิทยาศาสตร์ พัฒนาการทางร่างกาย พัฒนาการของบุคลิกภาพ

ขอบเขตที่จะประเมิน เช่น ด้านความรู้ ทักษะ ความรู้สึก และคุณลักษณะ เป็นต้น

๔.๓ พิจารณากำหนดองค์ประกอบ และผู้ประเมินว่ามีใครบ้างที่จะเป็นผู้ประเมิน เช่น นักเรียนประเมินตนเอง เพื่อนนักเรียน ครูประจำชั้น ผู้ปกครอง ชุมชน หรือผู้เกี่ยวข้อง

๔.๔ เลือกใช้เทคนิคและเครื่องมือในการประเมินหลากหลายเหมาะสมกับวัตถุ-ประสงค์และเกณฑ์ในการประเมิน เช่น การทดสอบ การสัมภาษณ์ การบันทึกพฤติกรรม แบบสำรวจความคิดเห็น บันทึกจากผู้เกี่ยวข้อง แฟ้มสะสมผลงาน

Innovation Teaching in Social Studies

๔.๕ กำหนดเวลาและสถานที่ที่จะประเมิน เช่น ประเมินระหว่างนักเรียนทำกิจกรรม ระหว่างการทำงานกลุ่ม หรือโครงการ วันใดวันหนึ่งของสัปดาห์ เหตุการณ์ และงานพิเศษ

๔.๖ วิเคราะห์ผลและจัดการข้อมูลการประเมิน

รายการกระบวนการ

แฟ้มสะสมผลงาน

การบันทึกข้อมูล

๔.๗ สรุปผลการประเมินเพื่อพัฒนาและปรับปรุงข้อบกพร่องการเรียนรู้และพัฒนาผู้เรียนรวมทั้งปรับปรุง กิจกรรมการเรียนการสอน ในกรณีที่เป็นการประเมินสรุปรวมเพื่อพิจารณาตัดสินการเลื่อนชั้น โดยเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนดให้ นำผลการประเมินระหว่างเรียนมาประกอบการพิจารณาด้วย ตัวอย่าง

๕. การสรุปและนำไปประยุกต์ใช้ เป็นขั้นการตกผลึกของกระบวนการเรียนรู้รายบุคคล กล่าวคือ ผู้เรียนแต่ละคนจะเกิดการมองสิ่งต่าง ๆ อย่างเป็นองค์รวม มองอย่างเชื่อมโยง หยั่งรู้ เกิดการค้นพบตัวเอง ว่ามีความสามารถ มีจุดเด่นจุดด้อยทางด้านใด ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จะเกิดขึ้นกับผู้เรียนหลังจากที่เขาได้ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้และการแสดงออกตามกระบวนการดังกล่าวข้างต้น ซึ่งพิจารณาได้จากการหาข้อสรุปจากบทเรียน โดยมีครูเป็นผู้ชี้แนะเพิ่มเติม การแลกเปลี่ยนวิธีการเรียนรู้การสะท้อนความคิด การแสดงผลงาน การจัดนิทรรศการ การแสดงออกในลักษณะละคร การนำข้อค้นพบ การปรับปรุงตนเองของผู้เรียน เช่น การปรับปรุงบุคลิกภาพ การเข้ากับคนอื่นได้ การเข้าใจผู้อื่น การเห็นอกเห็นใจผู้อื่น ในสถานการณ์ต่าง ๆ การเคารพสิทธิผู้อื่น และการสร้างสรรค์ใหม่ ๆ ที่จะเกิดประโยชน์ต่อสังคม ชุมชน และการดำรงชีวิตประจำวัน

Innovation Teaching in Social Studies

ภาพที่ ๒๖ แสดงกระบวนการเรียนรู้ในแหล่งการเรียนรู้

๖. การเรียนรู้ของมนุษย์ในแหล่งเรียนรู้

มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่มีการเรียนรู้ได้อย่างมากมาย มหัศจรรย์ สามารถใช้ความรู้นั้นเพื่อการพัฒนาตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคมของตนได้ จะโดยพัฒนาการทางร่างกาย และ สมอง หรือโดยการพัฒนาการเรียนรู้ เพื่อการอยู่รอดในสังคมก็ตาม มนุษย์มีวิวัฒนาการของการเรียนรู้ที่น่าสนใจ เริ่มตั้งแต่การเรียนรู้เพื่อที่จะมีชีวิตรอดตามสัญญาณของสิ่งมีชีวิตไปสู่การทำมาหากินยังชีพ จนพัฒนาขึ้นเป็นวิถีชีวิตของชนเผ่า จนเริ่มมีการทำให้การเรียนรู้มีรูปแบบขึ้น เพื่อถ่ายทอดความรู้ ค่านิยมจากคนรุ่นหนึ่งไปอีกรุ่นหนึ่งในสังคมไทยนับแต่บรรพกาล การเรียนรู้เริ่มจากบ้านจากครอบครัว เรียนรู้ที่จะทำมาหากิน เรียนรู้ที่จะอยู่รอด จนวิวัฒนาการไปสู่การเรียนรู้ในวัด ในวัง และในสกุลช่าง ต่าง ๆ จนเมื่อก้าวเข้าสู่การพัฒนาประเทศเข้าสู่ความเป็นสากล จึงเริ่มมีโรงเรียนโรงสอนขึ้น เมื่อกว่าศตวรรษที่ผ่านมาที่ทำให้มิติของการเรียนรู้หลากหลายมิติหายไป คงไว้แต่เพียงมิติของการเรียนรู้ในระบบโรงเรียนทั้ง ๆ ที่มิติของการเรียนรู้ที่นอกระบบ และหลากหลายยังคงอยู่มนุษย์มีการเรียนรู้ทั้งที่เป็นทางการ และไม่เป็นทางการ กล่าวคือ

การเรียนรู้ที่เป็นทางการ มีการจัดระบบการเรียนรู้ที่ชัดเจน มีหลักสูตร มีสื่อ มีวิธีการ ตลอดจนการวัดผล ประเมินผล จะเป็นในระบบ หรือนอกระบบก็ตาม แต่เป็นเรื่องที่คาดหมายได้ วางแผนได้ ส่วนการเรียนรู้ที่ไม่เป็นทางการ เป็นการเรียนรู้ที่มีความหลากหลาย ไม่ชัดเจนตายตัว เรียนรู้โดยการ

Innovation Teaching in Social Studies

เลียนแบบ (Animate) เรียนรู้จากการทำงาน เรียนรู้จากการเล่น เรียนรู้จากการสนทนา เรียนรู้จากการเข้าไปสัมผัสกับเหตุการณ์ต่าง ๆ เป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ตามสถานการณ์ ไม่อาจคาดหมาย กะการล่วงหน้าได้

การเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการ เป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากการศึกษาตามอัธยาศัย เพราะเหตุว่าการศึกษาตามอัธยาศัยเป็นการจัดสภาพแวดล้อม และปัจจัยเกื้อหนุน ทั้งสื่อ แหล่งความรู้ บุคคล สถานการณ์ต่าง ๆ เพื่อให้บุคคลได้เรียนรู้ในรูปแบบที่หลากหลาย เรียนตามความสนใจ ความพร้อม โอกาส แต่กระนั้นก็ตามก็อาจเป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นโดยไม่ได้ตั้งใจไว้ล่วงหน้าก็ได้หากจะเปรียบรูปแบบการศึกษาตามนัยของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ เป็นเชือก ๓ เส้น ที่ขึงชีวิตของมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนวาระสุดท้ายของชีวิต จะเห็นได้ว่า เชือกเส้นยืนที่เชื่อมโยงชีวิตมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตาย คือ การศึกษาตามอัธยาศัย ในขณะที่เชือกเส้นใหญ่ที่พันรอบเส้นอื่นคือ การศึกษาในระบบ จะมีระยะเพียงช่วงหนึ่งของชีวิตแล้วแต่ละบุคคล บางคนก็ ๖ ปี ๙ ปี ๑๒ ปี ๑๖ ปี หรือมากกว่าเป็นเส้นที่หล่อหลอมบุคลิกของคน สร้างความรู้พื้นฐานที่จำเป็น เรียกว่าเป็นการศึกษาในระบบ ในขณะที่เชือกอีกเส้นหนึ่งถักทอชีวิตเป็นช่วง ๆ เป็นเปราะ ๆ เพื่อแต่งเติมให้เชือกแห่งชีวิตสมบูรณ์ อาจจะเกิดขึ้นก่อนเรียนในระบบโรงเรียนหรือในระหว่างเรียน และเมื่อพ้นจากระบบโรงเรียนแล้วก็ตาม แต่เชือกทั้งสามเส้นนี้จะถักทอชีวิตการเรียนรู้ของมนุษย์ จากลมหายใจสุดท้ายที่บอกอรหันก่อนหมดลมหายใจ ให้เรียนรู้ที่จะตายไปอย่างสงบสุข

๗. การศึกษาตามอัธยาศัย

Innovation Teaching in Social Studies

ภาพที่ ๒๗ แสดงการศึกษาด้วยตนเองผ่านเครือข่ายสารสนเทศ

การศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการศึกษาที่มีรูปแบบที่หลากหลาย และไม่เป็นทางการ ดังนั้นเมื่อพิจารณาถึงลักษณะของการศึกษาตามอัธยาศัย จึงเข้าใจว่า ไม่สามารถจับตัวตนของการศึกษาตามอัธยาศัยได้ชัดเจนแน่นอน แต่ก็รู้ว่ามีการศึกษาชนิดหนึ่งอยู่จริงที่ทำให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ การที่ไม่สามารถจัดการให้การศึกษาตามอัธยาศัย มีรูปแบบชัดเจนแน่นอน เพราะธรรมชาติของการศึกษาชนิดนี้เป็นลักษณะที่ไม่ชัดเจนแน่นอน และยิ่งเมื่อเอากรอบความคิดเรื่องการศึกษาที่จะต้องมีความชัดเจนในเรื่องวัตถุประสงค์ หรือเป้าประสงค์ของการศึกษา หลักสูตรวิธีการเรียนการสอน ครู สื่อ วิธีการวัดผลประเมินผล ซึ่งเป็นกระบวนทัศน์ (Paradigm) ทางการศึกษาที่ปลูกฝังกันมาช้านาน โดยระบบการศึกษาจะทำให้ไม่สามารถตอบคำถามเรื่องการศึกษาตามอัธยาศัย โดยใช้กรอบของการศึกษา ทั่ว ๆ ไป เพราะทุกคำตอบจะมีแต่ความกำกวม ไม่ชัดเจน แน่นอน ดังนั้นการทำความเข้าใจการศึกษาตามอัธยาศัย จึงต้องไปให้พ้นจากกรอบของการศึกษาทั่ว ๆ ไปการทำความเข้าใจการศึกษาตามอัธยาศัย ควรจะได้พิจารณาประเด็นต่อไปนี้ คือ

๑. การศึกษาตามอัธยาศัยเกิดขึ้นได้ทุกหนทุกแห่งตามแต่สถานการณ์ จะพาไปสถานการณแห่งการเรียนรู้เกิดขึ้นได้ทุกเวลา ไม่จำกัดสถานที่ อายุ กลุ่ม รูปแบบ หรือวิธีการเรียนรู้

๒. การเรียนรู้เกิดขึ้นเมื่อบุคคลมีความสัมพันธ์กับสิ่งที่จะก่อให้เกิดการเรียนรู้ จะเป็นบุคคล วัตถุ สิ่งของ สถานการณ์ใด ๆ ก็ตาม จะโดยตั้งใจหรือไม่ก็ตาม เช่น เรียนจากพ่อแม่ เรียนจากการทดลองทำ เรียนจากการพาตนเองเข้าไปสู่เหตุการณ์ เรียนจากการสัมผัสวัสดุสิ่งของ สื่อ ฯลฯ การเรียนรู้ดังกล่าวเกิดขึ้น ณ จุดหนึ่งภายในใจของบุคคลเป็นจุด “ รุจิ ” ที่เกิดขึ้นเป็นกระบวนการภายใน

๓. ลักษณะของการเรียนรู้ที่เกิดจากการศึกษาตามอัธยาศัย โดยทั่วไปมีลักษณะเฉพาะที่

เป็นการเรียนรู้ที่ตั้งอยู่บนฐานของการสนทนา (Conversation Base)

ผู้เรียนเป็นผู้กำหนดการเรียนรู้ด้วยตนเอง นับแต่เลือกที่จะเรียนหรือไม่เรียน จะเรียนเรื่องใด และพอเพียงแล้วหรือยัง

การเรียนรู้คาดหมายล่วงหน้าไม่ได้ (Unpredictable) บางสถานการณ์เกิดการเรียนรู้ แต่บางสถานการณ์ไม่เกิดการเรียนรู้ บางคนเกิดการเรียนรู้ แต่ในสถานการณ์เดียวกัน บางคนไม่เกิดการเรียนรู้

การประเมินผลอยู่ที่ตัวผู้เรียนเองเป็นสำคัญ แต่บางกรณีขึ้นอยู่กับบุคคลที่เกี่ยวข้องด้วยที่จะยอมรับความรู้ที่เกิดขึ้น แต่ไม่มีรูปแบบการประเมินที่ชัดเจนแน่นอน

Innovation Teaching in Social Studies

๔. ผลของการเรียนรู้ที่เกิดจากการศึกษาตามอัธยาศัยนั้นมีอยู่โดยไม่รู้ตัว เพราะเป็นการสั่งสมมาทีละเล็กละน้อย ไม่อาจคาดหวังได้ว่าผลของการเรียนรู้เป็นอย่างไรจนกว่าจะนำมาใช้ในชีวิตจริง การประเมินจึงทำได้ไม่ง่าย เพราะคุณค่าของผลการเรียนรู้ตามอัธยาศัยไม่ใช่สิ่งที่จะนำไปสู่การเรียนต่อได้มากเท่ากับการนำไปใช้ในชีวิตจริง

๕. การจัดการศึกษาตามอัธยาศัยจึงเป็นเพียงการจัดการให้บุคคลเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการในรูปแบบที่หลากหลาย โดยการจัดสภาพแวดล้อม ปัจจัยเกื้อหนุน บรรยากาศ สถานการณ์ ให้บุคคลได้เรียนรู้

๘. แหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต

สถานที่ที่ให้ความรู้ได้ตลอดเวลาเป็นแหล่งที่มีความรู้อย่างมหาศาลอยู่ที่ว่าจะมีโอกาสได้เข้าไปสู่สถานที่ที่จะให้เราได้เรียนรู้อย่างไร แหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต เป็นแหล่งที่บุคคลสามารถเรียนรู้ได้ตามความสนใจ ตามศักยภาพและโอกาส ตามความสามารถ โดยจะเรียนรู้ได้อย่างไม่เป็นทางการแหล่งการเรียนรู้จึงเป็นที่เรียนของการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งมีอยู่ทั่วไปในสังคม หากจะกำหนดลักษณะของแหล่งการเรียนรู้ตามนัยของมาตรา ๒๕ แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ จะพบว่าแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์กีฬาและนันทนาการ แหล่ง ข้อมูล และแหล่งการเรียนรู้ต่าง ๆ ซึ่งอาจจำแนกประเภทแหล่งการเรียนรู้ไว้กว้าง ๆ ๒ ประเภท คือ

๑. แหล่งการเรียนรู้ที่จัดกระทำไว้เพื่อวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ เช่น ห้องสมุด ประชาชน พิพิธภัณฑ์ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

๒. แหล่งการเรียนรู้ที่จัดกระทำไว้เพื่อวัตถุประสงค์อื่นเป็นหลัก โดยมีหรือไม่เพื่อการเรียนรู้ เช่น หอศิลป์ ศูนย์กีฬาและนันทนาการ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ

๙. องค์ประกอบของแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต

แหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต มีองค์ประกอบที่ควรพิจารณา คือ

๑. ตัวแหล่งการเรียนรู้ซึ่งเน้นไปที่สถานที่ที่จัดเป็นแหล่งการเรียนรู้

๒. กิจกรรมที่จะก่อให้เกิดการเรียนรู้ ซึ่งเป็นการจัดกระบวนการปฏิสัมพันธ์ระหว่าง

คน	กับ	คน
คน	กับ	กลุ่ม
คน	กับ	สื่อ

Innovation Teaching in Social Studies

กลุ่ม		**กับ**		**กลุ่ม**
กลุ่ม		**กับ**		**สื่อ**
คน		**กับ**		**เหตุการณ์**
กลุ่ม		**กับ**		**เหตุการณ์**

ความสัมพันธ์ในลักษณะดังกล่าวเกิดขึ้นโดยลำพังเฉพาะตัว เฉพาะกลุ่ม โดยไม่สัมพันธ์กับสิ่งต่าง ๆ ในขณะเดียวกันเป็นความสัมพันธ์ที่ตั้งอยู่บนการสนทนา (Conversation Base) เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน อาจจะเป็นทางการ หรือไม่เป็นทางการ อาจจะตั้งใจ หรือไม่ตั้งใจก็ได้ ขึ้นอยู่กับสถานการณ์จะพาไป

๓. นักการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งจะเป็นผู้จัดการให้เกิดกิจกรรมการเรียนรู้ขึ้น

๔. การบริหารจัดการแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อให้เกิดสภาพแวดล้อม

๑๐. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามอัธยาศัย

ภาพที่ ๒๘ แสดงการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยให้ผู้เรียนเรียนนอกสถานที่

แหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตแต่ละแห่งจะมีลักษณะที่เป็นธรรมชาติของแหล่งนั้น ๆ การจัดการจึงเป็นการจัดแบบไม่จัด โดยให้คงสภาพการเป็นแหล่งการเรียนรู้ จะโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการเรียนรู้หรือมีวัตถุประสงค์หลักอย่างอื่นก็ตาม ควรให้เป็นไปตามธรรมชาติของแหล่งน้น ๆ การจัดการเพื่อให้เกิดการเรียนรู้เป็นเพียงการเพิ่มเติม โดยไม่ทำให้เกิดความแปลกแยกกับธรรมชาติของแหล่งการเรียนรู้นั้น ๆ โดยจัดให้กลมกลืนเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมในแหล่งการเรียนรู้นั้น ๆ ในการจัดกิจกรรมการ

Innovation in Social Studies

เรียนรู้ เป็นสิ่งที่กระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้มากขึ้น ตื่นตาตื่นใจ รู้สึกว่าคุ้มค่า และเป็นสิ่งที่บุคคลสร้างการเรียนรู้ของตนเองขึ้นเอง โดยมีผู้สอนเป็นผู้คอยกระตุ้นส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตนั้น ควรให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมดังกล่าว เพื่อจะไม่ทำให้การศึกษาเป็นสิ่งที่แปลกแยกออกจากชีวิตจริง และเป็นการศึกษาที่จะหยั่งรากลงในภูมิปัญญาของแต่ละคน การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ไม่จำเป็นต้องมีการจัดการมากมายเป็นพิเศษ แม้เป็นเพียงสถานที่ที่บุคคลจะได้มานั่งสนทนากัน ก็ถือเป็นแหล่งการเรียนรู้ขึ้นได้ จากนั้นค่อยพัฒนาไปสู่การนำสาระในแหล่งการเรียนรู้มาเป็นบทสนทนา และเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันอย่างไม่เป็นทางการ ก็จะทำให้การจัดกิจกรรมแหล่งการเรียนรู้มีชีวิตขึ้นได้ การส่งเสริมการดำเนินงานของแหล่งการเรียนรู้

บทบาทของรัฐในการส่งเสริมการดำเนินงานด้านการศึกษาของแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต ดำเนินการได้หลายวิธีการ ซึ่งมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

๑. การสนับสนุนด้านงบประมาณในการจัดกิจกรรม โดยตั้งเป็นกองทุนส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อให้ทุนเบื้องต้นสำหรับแหล่งการเรียนรู้ต่าง ๆ ใช้จัดกิจกรรม

๒. การสนับสนุนด้านวิชาการ ได้แก่ การจัดทำแนวทางการดำเนินงานเพื่อชี้แนะให้ผู้รับผิดชอบแหล่งการเรียนรู้นั้นมีแนวทางการดำเนินงาน ซึ่งอาจรวมไปถึงการร่วมกันพัฒนามาตรฐานคุณภาพการให้บริการด้วย โดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน

๓. การสนับสนุนด้านการพัฒนาบุคลากร เพื่อร่วมกันสร้างนักการศึกษาตามอัธยาศัยให้กระจายอยู่ในทุกแหล่งการเรียนรู้ เพื่อช่วยให้บุคคลที่เข้ามาในแหล่งการเรียนรู้ได้เกิดการเรียนรู้ที่สะดวกขึ้น

๔. การสนับสนุนโดยการสร้างเครือข่ายการให้บริการร่วมกัน ระหว่างแหล่งการเรียนรู้ต่าง ๆ เพื่อกระจายการบริหารให้ครอบคลุมทุกกลุ่มเป้าหมาย และเสริมประสิทธิภาพการบริการซึ่งกันและกัน

Innovation Teaching in Social Studies

สรุปท้ายบทเรียน

บทที่ ๔ เรื่องแหล่งเรียนรู้กับการเรียนรู้ตลอดชีวิต หัวเรื่องการเรียนรู้ประกอบด้วย ๑) ความหมายของแหล่งเรียนรู้, ๒) ความสำคัญของแหล่งเรียนรู้, ๓) กระบวนการเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้, ๔) ปัจจัยสำคัญในการสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้, ๕) ขอบข่ายของกระบวนการและแหล่งการเรียนรู้

ตลอดชีวิต, ๖) การเรียนรู้ของมนุษย์ในแหล่งเรียนรู้, ๗) การศึกษาตามอัธยาศัย, ๘) แหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต, ๙) องค์ประกอบของแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต, ๑๐) การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามอัธยาศัย

เนื้อหาสาระที่เกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้ที่ทันสมัยกับการเรียนรู้ตลอดชีวิตของมนุษย์ มีข้อมูลมหาศาลผู้เขียนได้นำมาเขียนบางส่วนเท่านั้น หวังว่านิสิตทำการศึกษาค้นคว้าต่อเพื่อเป็นสารสนเทศสนับสนุนในการออกแบบการเรียนรู้ ซึ่งหมายถึงแหล่งข่าวสารข้อมูล สารสนเทศ แหล่งความรู้ทางวิทยาการและประสบการณ์ที่สนับสนุนส่งเสริมให้ผู้เรียน ใฝ่เรียน ใฝ่รู้ แสวงหาความรู้และเรียนรู้ได้ด้วยตนเองตามอัธยาศัยอย่างกว้างขวางและต่อเนื่องจากแหล่งต่าง ๆ เพื่อเสริมสร้างให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้ และเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ ส่วนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เป็นสิ่งที่กระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้มากขึ้นเติมเต็มโดยการสร้างประสบการณ์ร่วมกัน มีความตื่นตาตื่นใจ เพิ่มองค์ความรู้โดยมีผู้สอนเป็นโคช์คอยกระตุ้นส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้อย่างมีคุณภาพ

Innovation Teaching in Social Studies

ธรรมส่งท้ายบท ข้อคิดดีๆ เพื่อให้นิสิตรู้สติ ...

ขอขอบคุณข้อคิดดี ๆ <www.junjaowka.com , facebook.com/junjaowkaPage>

Innovation Teach

Innovation Teaching in Social Studies